

УДК 65.011.2:658.87

Власова Н.О., канд. ек. наук, проф.
Андросов В.Ю., здобувач

РЕСУРСИ ТА РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Визначено основні риси поняття «ресурси підприємств», з точки зору розвитку теорії економіки підприємств та теорії організації розглянуто теоретичні підходи до розуміння сутності та значущості поняття «ресурсне забезпечення підприємств».

Определены основные черты понятия «ресурсы предприятия», с точки зрения развития теории экономики предприятий и теории организации рассмотрены теоретические подходы к пониманию сущности и значения понятия «ресурсное обеспечение предприятия».

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з важливих проблем недостатньої конкурентоспроможності національних підприємств на ринках є проблема ресурсного забезпечення як поточної діяльності, так і, особливо, інноваційного розвитку. Це пов'язано в значній мірі з недостатністю розробок методології науково обґрунтування збалансованого комплексного ресурсного забезпечення виробничої та інноваційної діяльності підприємств.

Для підприємств головною метою є здатність залучати із зовнішнього середовища, накопичувати, відтворювати та використовувати наявні ресурси для виробництва та реалізації товарів та послуг. Відповідно до ресурсної концепції, саме унікальна комбінація ресурсів та організаційних компетенцій забезпечує підприємствам не тільки економічні ренти, але і конкурентні переваги. Це підкреслює необхідність та значущість досліджень у галузі управління ресурсами на різних етапах розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблемам ресурсного забезпечення підприємств, розкриттю економічної природи ресурсів, їх складу, управлінню присвячено багато наукових праць в галузі економічної теорії, прикладних економік, теорії управління та менеджменту й ін. [1-5], постійні та швидкі зміни у зовнішньому середовищі, умовах функціонування викликають необхідність перегляду теоретичних положень та розробці

відповідного інструментарію формування оптимальних розмірів, пропорцій та якісного складу ресурсів суб'єктів господарювання.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є теоретичне осмислення сутності ресурсів та ресурсного забезпечення підприємств, яке базується на сучасних теоріях й концепціях їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурси – це достатньо відоме поняття у науковій літературі. Що стосується підприємств, як відокремлених суб'єктів господарювання, то їх діяльність також неможлива без відповідної й достатньо складної системи ресурсів. Огляд та узагальнення наукової літератури з економіки підприємств, теорії організації, управління та менеджменту дає можливість визначити, що ресурси:

- по-перше, визначаються або дуже широко, як усе те, що використовує підприємство для досягнення поставлених цілей та задач й задоволення особистих потреб та потреб зовнішнього середовища, або дуже вузько, лише як фінансові ресурси;

- по-друге, ототожнюються з факторами виробництва;

- по-третє, ототожнюються з потенціалом підприємства.

В узагальненому вигляді, з точки зору етимологічного походження, ресурс – (від франц. *ressource* допоміжний засіб) це кількісна міра можливості (джерела, засоби) виконання якої-небудь діяльності; умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень одержати бажаний результат [6].

Тобто, якщо ресурси – це допоміжні засоби виконання діяльності, а фактори виробництва визначаються як функціональні компоненти виробничої системи, які вже залучені до виробництва, то, з одного боку, ресурси можуть бути кількісно та якісно більшими на величину засобів, що поки не використовуються у виробництві, з другого боку, розподіл факторів виробництва на елементарні та диспозитивні звужує поняття ресурсів лише до елементарних факторів. Це пов'язано з тим, що диспозитивні фактори не є допоміжними засобами, вони ініціюють операційний процес й сприяють створенню різних комбінацій ресурсів.

Якщо ресурси – це можливості одержання бажаного результату шляхом певних перетворень, то вони, безумовно, є елементом потенціалу підприємства, який за визначенням д. ек. н. Краснокутської Н.С. являє «... можливості системи його ресурсів, здатностей і компетенцій створювати цінність для зацікавлених сторін» [5, с. 21]. Тобто ресурси є основою формування потенціалу, на базі якої у результаті діяльності відповідно до цілей існування підприємств формуються необхідні здатності та компетенції, які в свою чергу й

визначають їх конкурентні переваги.

Виходячи з того, що сутність якого-то явища – це те постійне, що зберігається в ньому при різних його варіаціях, у тому числі й тимчасових, це невід'ємна якість, без якого предмет неможливо мислити, можна виокремити такі основні риси поняття «ресурси підприємств». Вони:

- формуються на вході підприємства;
- залучаються на відповідних ринках через механізм купівлі-продажу, мають відповідну ціну, споживчу вартість й вартість;
- можуть накопичуватися у формі запасів;
- елемент системи можливостей підприємства (тобто потенціалу) у досягненні певних цілей;
- беруть участь у виробництві у якості елементарних факторів виробництва;
- у процесі використання приносять своїм власникам особливий (факторний) дохід (рента, заробітна плата, відсоток, прибуток);
- обмежені, взаємозамінні, взаємозалежні, взаємодоповнюють один одного, змінюються та зношуються у часі.

Для функціонування та розвитку кожного підприємства необхідна відповідна та дуже складна система ресурсів, яка формується у процесі ресурсного забезпечення й має усі властивості системи.

Щодо визначення сутності поняття «ресурсне забезпечення підприємств», необхідно розглянути його з позицій розвитку теорій економіки підприємств та управління організаціями.

Закономірні історичні зміни умов функціонування суб'єктів господарювання вносили відповідні корективи в розуміння економічної природи механізмів їх діяльності, що відбивалося й у визначенні значущості та ролі ресурсів у формуванні результатів виробництва (у широкому розумінні), досягненні цілей існування та розвитку.

З позиції неокласичної теорії підприємство розглядається як «чорний ящик» - цілісний об'єкт, що перетворює вхідні ресурси в продукцію. Тобто підприємство є носієм виробничої функції, яка відображує залежність результатів виробництва від факторів виробництва (обсягу та складу ресурсів, що залучені), а також зовнішнього середовища (ринкової структури), що визначає засіб максимізації прибутку як цільової функції (досконала конкуренція, монополія, олігополія, монополістична конкуренція). Такий підхід, заснований на пошуку шляхів оптимального розподілу обмежених ресурсів з метою максимізації цільової функції, по-перше, спирався на

припущенні щодо можливості необмеженості інформації, яка поступає ззовні, по-друге, абстрагувався від реальної мінливості ринків засобів виробництва, робочої сили, товарів, неоднорідності ресурсів, по-третє, не враховував внутрішні можливості управління. Крім цього поза межами неокласичної теорії залишалася відтворювальна функція як модель динаміки ресурсів, тобто процеси їх відновлення.

Теорія неоінституційної економіки, враховуючи реалії функціонування підприємств у мінливому зовнішньому середовищі, визначає підприємство як виробничу організацію, яка виникає там й тоді, коли неринковий механізм ефективніший, ніж вільна купівля-продаж факторів виробництва. Підприємство являє собою мережу контрактів, що пов'язують його керівництво з власниками ресурсів системою договірних відносин, обсяг яких залежить від трансакційних витрат і витрат контролю. Трансакційні витрати необхідні для придбання знань, тобто подолання невизначеності як у зовнішньому, так у внутрішньому середовищі підприємства. Вони й є тим критерієм, за яким приймаються рішення керівництвом, щодо залучення та використання тих чи інших ресурсів. Засоби та предмети праці розглядаються лише як допоміжні фактори виробництва, а процеси відтворення – лише остільки, оскільки вони інституційно оформлені.

Підприємницька модель фірми спирається на особливий вид ресурсу – підприємницькі здібності. Основною фігурою такої фірми є підприємець, який за допомогою ресурсів, що він має, або може залучити, організує виробництво або нового продукту, або на базі нового з'єднання ресурсів.

Інтеграційна концепція підприємства розглядає його як відносно стійку, цілісну та відокремлену від навколишнього середовища самостійну соціально-економічну систему, що інтегрує у часі та просторі процеси виробництва (реалізації) продукції (товарів, послуг) й відтворення ресурсів. При цьому основним об'єктом прийняття рішень визначається розподіл ресурсів та зусиль фірми між нарощуванням потенціалу й його використанням, між відтворенням й виробництвом, між теперішнім часом й майбутнім. Ця концепція у визначеній мірі об'єднує попередні. У ній основна увага приділяється не стільки процесам оптимального використання виробничих ресурсів й оптимального ціноутворення (що характерно для неокласичної теорії) або процесам організації взаємодії суб'єктів та об'єктів ринку й виробництва (що є прерогативою інституціональної теорії), скільки питанням динаміки потенціалу підприємства як основи його функціонування й процесам взаємозв'язку виробництва та відтворення у межах окремого підприємства.

Значний інтерес для наших досліджень має ресурсна концепція, яка виникла в межах теорії управління й базовими допущеннями якої є неоднорідність підприємств та відносна стійкість різниць. Це доповнюється положеннями з економічної теорії: по-перше, різниця між ресурсами господарюючих суб'єктів є передумовою різниць у результатах їх діяльності й, по-друге, підприємства прагнуть підвищити ці результати. Тобто неоднорідність, що властива, економічним суб'єктам може бути стійкою через володіння унікальними ресурсами та організаційними здатностями, які являючись джерелом економічних рент (вигод), визначають конкурентні переваги окремих підприємств. Важливим моментом цієї теорії є й новий підхід до управління розвитком. Якщо в попередніх теоріях стратегічного управління розвиток розглядався як реакція суб'єкта господарювання на зміни зовнішнього середовища, тобто процес був реактивним, то ресурсний підхід передбачає проактивне управління перспективами.

В умовах розвитку постіндустріального суспільства особливо перспективною здається концепція динамічних здатностей, яка є сучасною трактовкою ресурсної концепції. Вона підкреслює особливу значущість організаційних здатностей, організаційного навчання, управління знаннями, роль саме ресурсів стає вторинною, але процес формування їх складу, кількісних та якісних характеристик, розподілу та використання знаходиться у межах організаційних можливостей підприємств.

Підприємство як реальна діюча система, як суб'єкт господарювання залучає у свою діяльність й фізичних осіб, й матеріальні активи – основні засоби, капітал й т. ін., й суб'єктів, що знаходяться по за його межами: постачальників, покупців й ін.

З одного боку, функціональна мета підприємства – це організація виробництва, збуту й реалізації конкурентоспроможної продукції (товарів, послуг), що оснований на комбінуванні необхідних ресурсів. З другого боку, підприємство як відкрита система взаємодіє з зовнішнім середовищем, що потребує адаптації її до постійних змін за рахунок випереджуючого розвитку. У зв'язку з цим розвиток є ще однією метою підприємства як системи. Під розвитком розуміється процес закономірної зміни, перехід із одного стану до другого, більш досконалого; перехід від старого якісного стану до нового від простого до складного, від нижчого до вищого. Сполучення функціонування та розвитку дозволяє підприємству як економічній системі зберігати цілісність й упорядковано-стійкий стан. Відповідно до теорії дуальної організації та управління соціальними системами вони мають два

канали управління: канал управління функціонуванням та канал управління розвитком.

Розвиток системи є наслідком її взаємодії з середовищем. Складові розвитку формуються з нього й використовуються системою після відповідної переробки, яка перетворює компоненти середовища у компоненти, що цінні для системи. Для того, щоб система розвивалась, вона повинна мати здатність генерувати цінні структурні форми, використовуючи не тільки ресурсну базу середовища, але самостійно випереджаючи формувати унікальні ресурси та здатності. Змістом проактивної концепції управління розвитком є не придушення конкурента любою ціною, а створення власних, важко повторюваних ресурсів та організаційних умов.

Спираючись на розглянуті теоретичні концепції, можна визначити, що ресурсне забезпечення підприємств являє собою складний та багатогранний процес цілеспрямованого залучення різноманітних ресурсів із зовні, формування у них необхідних якісних характеристик за рахунок відповідного структурування, розподілу, розширеного відтворення. Ресурсне забезпечення підприємств є одним з важливіших факторів як у реалізації мети функціональної сфери діяльності, так і у досягненні цілей розвитку. Два напрями управління визначають особливості підходів до ресурсного забезпечення поточної (функціональна сфера), інвестиційної та інноваційної (сфера розвитку) діяльності. Оптимальний розподіл завжди обмежених ресурсів між сферами діяльності є першочерговою умовою формування конкурентних переваг підприємства.

Торкаючись усіх сфер діяльності підприємств, ресурсне забезпечення є не тільки однією із функцій управління, але є також і самостійним об'єктом управління, що передбачає його планування, організацію, стимулювання й контроль. Управління ресурсним забезпеченням базується на відповідних принципах: оптимізація ресурсовіддачі, взаємозамінність, ефективність використання, оптимізація розподілу, оперативність регулювання, інформаційна забезпеченість та ін. Цілісність системи ресурсів за рахунок їх взаємодії забезпечує додатковий ефект й формування нових властивостей, які необхідні для розвитку підприємств.

Висновки. Таким чином, визначення основних рис, що характерні для ресурсів підприємств, та огляд існуючих концепцій теорії фірми, дозволили виокремити процес ресурсного забезпечення у системі управління, уточнити його зміст та цілі. Це особливо важливо для такої галузі економіки як торгівля, де унікальні трудові,

просторові, нематеріальні активи й ін. ресурси відіграють значну роль у забезпеченні конкурентних переваг.

Список літератури

1. Французов М.А. Сущность ресурсного обеспечения деятельности организации [Текст] / М.А. Французов // Транспортное дело России. - 2008. - № 3. С. 12-14.

2. Солдатов В.В. Стратегическое управление ресурсами [Текст] / В.В. Солдатов // Современные аспекты экономикм. - 2010. - № 5. С. 25-28.

3. Катъкало В.С. Место и роль ресурсной концепции в развитии стратегического управления [Текст] / В.С. Катъкало // Вестник Санкт-Петербургского университета. - 2003. Вып. 3 (№24) С. 3-17.

4. Николаева Т.И. Ресурсный потенциал торговой организации как основа ее развития [Текст] / Т.И. Николаева, С.Н. Лыкасова // Известия УрГЭУ. - 2010. № 3 (29). С. 119-124.

5. Краснокутська Н.С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження [Текст] : монографія / Н.С. Краснокутська. – Харків : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. – 247 с.

6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.